

Colecția PARALITERARIA

Editor: MIRCEA PETEAN

Coperta: CRISTIAN CHEȘUȚ

Tehnoredactare: DINU VIRGIL

Descrierea CIP poate fi consultată pe pagina de internet a

Bibliotecii Naționale a României

© Editura Limes, 2017
Str. Castanilor, 3
407280, Florești, jud. Cluj
Tel. fax: 0264 544109; 0723/194022
e-mail: edituralimes2008@yahoo.com
www.edituralimes.ro

ISBN 978-606-799-035-5

Maria Cogălniceanu

ANTON DUMITRIU, un proscris triumfător

LIMES

2017

*Mulțumiri, din partea autoarei,
pentru sponsorizare în vederea editării acestei cărți,
Domnului ing. **Ovidiu Negru**
și
Domnului ing. **Vasile Datcu***

Cuprins

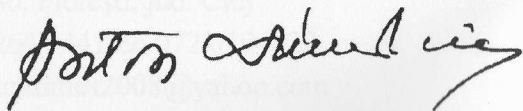
I. FRAGMENTE BIOGRAFICE	5
II. DIALOG – CONFESIUNE. Meditații filosofice.....	21
Gânduri rostite în taină. Gânduri furate	21
III. CORESPONDENȚA LUI ANTON DUMITRIU. Scurtă introducere.....	30
1. Corespondența oficială și de afaceri.....	32
2. Scrisori către prieteni și de la prieteni.....	56
3. Percheziții la domiciliu.....	66
4. Declarații.....	68
5. Invitații la Congrese științifice	75
6. Scrisori către fiica sa Claudia	78
IV. CORESPONDENȚA CU MARIA COGĂLNICEANU.....	81
1. Scrisorile filosofului	81
2. Patru mesaje de la	95
Doamna Lydia Dumitriu.....	95
3. Trei scrisori expediate de logicianul ANTON DUMITRIU către prof. Ștefan Mircescu	97
V. INAMICI ȘI PRIETENI	100
VI. FUNDAȚIA „ANTON DUMITRIU”	111
VII. ADDENDA	117
Lămurire.....	117

Moto:

- „Pe mine nu m-a împins nici un vânt. Niciodată nu m-am gândit să rămân în străinătate deși mi s-a oferit ocazia să rămân după publicarea *Istoriei logicii* în 4 volume, editată în limba engleză.”

(21.XII.1984)

- „Suferințele morale ale pușcăriei ce am făcut îmi sunt astăzi recompensate prin libertatea de a scrie și publica atât în țară cât și în străinătate lucrări care sunt o emanație a valorii pregătirii mele.”
- „Ce am pățit la Ministerul de Interne, ce am pățit la Securitate e o poveste groaznică. Lipsă totală de prețuire a individului.”

I. FRAGMENTE BIOGRAFICE

Moto: „Eu, feciorul femeii de serviciu (bucătăresei) lui Radu Portocală din Brăila și nepotul factorului poștal de țară, moș Crăciun de la Valea Cânepii, am ajuns conferențiar universitar, urmașul lui P.P. Negulescu la catedra de logică la Universitate.”¹

(Anton Dumitriu)

Într-un răspuns stereotip la întrebarea: Cine este? sau Cine a fost Anton Dumitriu? auzim întotdeauna aceleași cuvinte adevărate: profesor, logician, filosof, un savant în domeniul său. Dar acești termeni elimină, involuntar, o serie amplă de preocupări și reușite: publicist, om politic, diplomat, inițiator și colaborator al unor reviste și ziare („Caiete de Filosofie”, „Revista de Filosofie”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Democrația”, „Azi”, „Facla”, „Dacia Nouă” și alte publicații de specialitate din lume care i-au adus faimă internațională). Începuse activitatea de gazetar în 1921 la „Cuvântul din Brăila” cu cronică științifică. Îi găsim semnătura și în „Revista științelor și călătoriilor” din București până în 1923. Ca orator avea o putere ieșită din comun de a supune mulțimile, lucru vizibil în Parlament și-n luptele politice ca membru al Partidului Liberal dinist și mai târziu al Partidului Național Liberal condus de Gh. Tătărescu.²

După schimbările ideologico-politice catastrofale din deceniul al cincilea al secolului al XX-lea, profesorul renumit, autorul unor cărți fundamentale cu caracter științific, obținând doctoratul în 1938 cu „Bazele filosofice ale științei” și urcând prin meritele sale toate etapele academice, a cunoscut infernul închisorilor și toate consecințele nefaste ale acestei perioade. Este explicabilă tăcerea din jurul numelui său. Concluzia la care ajunge Gabriel Gheorghe în *Retrospective* rămâne valabilă până acum:

¹). Dumitriu, Anton, Arhivele C.N.S.A.S., I.259590, vol. 4, fila 149 verso

²). *Idem. Ibidem*, I.259590, vol. 4, f. 182. Aici este fotocopiată legitimația (Carte de membru no. 24 cu fotografia profesorului din față și profil, în calitate de Președinte(le) al Tineretului pe țară). Vezi Anexele cărții noastre.

„Deși este contemporan cu veacul al XX-lea, prof. Anton Dumitriu este cunoscut aproape în exclusivitate prin opera sa, datele biografice ale existenței sale fiind prea puțin sau deloc știute de cititorii săi.”

Ne întrebăm: Opera are destinul său, dar omul care a creat-o dând viață din viața sa nu mai contează? Fără nici un dubiu, trebuie să legăm ombilical creația de creatorul ei ca în mitul Facerii lumii. Altfel, toată istoria, cultura și civilizația nu ar avea noimă. Excepția ne este dată de creația folclorică și de cea imaterială a popoarelor.

Ajunge deputat liberal de Prahova, membru în Parlament de unde Lucrețiu Pătrășcanu va cere să i se ridice imunitatea, fiind acuzat de fraudă și spionaj în favoarea anglo-americanilor. De acum va fi aruncat în închisoare, trecând de la Ministerul de Interne, la Văcărești și Caransebeș, suportând regimul penitenciar inuman despre care el însuși va mărturisi uneori. Biografia lacunară, adevărul care are limite, cum scria Parmenide, se preschimbă în autobiografie. Nimic nu e liniar în viața omului, cu precădere în universul carceral. Astfel că cel ce publicase în 1945 *Libertate și reformă* (concepte care puteau împinge spre progresul social și dezăgăzui gândirea din starea pe loc) a fost condamnat la 12 ani de închisoare, din care 4 ½ a suferit la Văcărești și Caransebeș.

Probăm cele însemnate mai sus cu un *Extras din Dosarul de anchetă N^o-18090* cu data de 17.04.1959, fila 18: „Anton Dumitriu, fiul lui Istrate și Maria, născut la 1.04.1905 în Brăila, de profesie profesor universitar, în anul 1952 a domiciliat în București, str. Transilvaniei N° 34, fiind căutat la D.C.S. rezultă că în prezent (e) domiciliat în București, str. Știrbei Vodă N° 91. Din nota întocmită la 25.11.1946 de către Organele SSI rezultă că susnumitul în anul 1945 a fondat în cadrul PNL gruparea **Libertate și Reformă** împreună cu av. N. Enescu, G. Teodorescu, Cealic, avocatul G. Cercea și alții. La 12.08.1945 a fost numit de avocatul Ghe. Tătărescu membru în Comitetul de conducere al tineretului P.N.L.-Tătărescu, alături de Amedeo Bădescu, Florin Tabacu, N.Enescu și alții.

La 18.08.1945 este numit de Ministerul Industriei și Comerțului administrator unic al Societății de cultură național-liberală și imprimeriilor Independența din str. Academiei n° 17. Susnumitul, în anul 1949, a fost condamnat la 12 (doisprezece) ani muncă silnică; a executat din această pedeapsă numai 4 ½ ani în Penitenciarul Văcărești și Caransebeș. În baza adresei N° 62863 pe 952 al D.G.S.S. a fost ridicat.

Lt.Maj. I.Grigore ”³

Complicațiile vieții condamnatului și ale celor apropiați (soție, copii etc.) sunt cauzate de împământenirea bolșevismului și comunismului și de neputința de a face față agenților și informatorilor foarte „serioși”, calificativ dat numai unora. Arestat pentru „activitate dușmănoasă și trafic de valută” (formulă stereotipă în epocă) periclita soarta celor din afara zidurilor. Chiar unii dintre aceștia trebuiau să rupă pecetea iubirii și să părăsească locul unde fuseseră fericiți. Adalgiza născută Popovici, prima soție a filosofului, împreună cu fiica sa Claudia, s-a mutat la o soră a sa, după ce a vândut cele două apartamente în care locuiseră și a intentat divorț. Prin anii '50, universitarul era „muritor de foame”. Trăia din meditații, nu avea nici un fel de relații umane. După ieșirea din închisoare, fără o ocupație stabilă, nimeni nu-i știa numele. Apoi s-a recăsătorit cu Dumitru Elena-Lidia (ortografiat astfel de „sursă”), fiica lui Constantin și Constanța, născută în anul 1916 în Comuna Ciocești, Raionul Costești, de profesie farmacistă. O scurtă caracterizare intră parțial în contrast cu ce ne spune Anton Dumitriu într-o scrisoare către doamna L.Eder.

„Aceasta funcționează ca șefă de serviciu la Departamentul C.F.R. Nu este cunoscută cu activitate politică și la domiciliu este retrasă și necomunicativă.”⁴ Întregul arbore genealogic este cercetat pentru a se descoperi ceva putred acolo. „Locuiește cu soacra sa anume Ștefănescu Constanța, fiica lui Teodor și Oprica, născută în

³). *Idem, ibidem*. Greșelile de limbă și punctuație aparțin semnatarului „Notei”.

⁴). *Idem, ibidem*, ff. 2,3 din 25.II.1960

anul 1889 în comuna Săpoți, Reg. București, casnică. La domiciliul actual sunt rar văzute unele persoane din afara cartierului, a căror identitate nu este cunoscută.”⁵

Informațiile vin de la „surse oficiale” și „persoane de încredere” ascunse sub abrevierea numelor: G.M., I.A., B.I., V.A. și D.M. Anton Dumitriu era încă în vizorul Ministerului Afacerilor Interne, a Direcției a VII-a și a III-a.

Se zvonise că făcea parte din Francmasonerie. La Caransebeș unde fusese chemat un anchetator „dibaci” și neiertător cu deținuții care se eschivau în cazul unor întrebări abrupte, suntem martori imaginari la un alt moment delicat din biografia logicianului. Recunoaște adevărul și nu se lasă ușor intimidat, chiar dacă ancheta durează treizeci de ore. Scena se desfășoară în 24 iunie 1952. Anchetatul nu alunecă de la subiect, nu-și pierde rectitudinea și nici nu implică pe cei cu care a format loja masonică.

„Întrebare: Dacă ați făcut parte din Francmasonerie, din ce lojă, ce grad și cu cine ați mai activat?

Răspuns: Am făcut parte din Masonerie din primăvara anului 1945, fiind inițiat în loja «Iubirea de Patrie». Am fost recomandat acestei organizații de către Casvan cinematografist și făcea cronica cinematografică la revista care (sic) o editam. Am avut gradul 18. În lojă m-a inițiat un om venerabil anume Curtui; se mai aflau Ștefan Stoenescu, Alexandru Bilciurescu, Bracă, I.Belu, Grigoriu, Chintescu etc. Nu cunosc adresele persoanelor arătate mai sus.”⁶

Sub amenințările și presiunile nemaivăzute ale unor anchetatori duri și prin mijloace coercitive, Anton Dumitriu răspunde în scris zile întregi la întrebări legate de „Creditul Minier”, care ocupă zeci de pagini cu declarații, trădări, insinuări, dar nu-și pierde cumpătul și respinge acuzațiile grave care i se aduc. La fel și în cazul „Sovrompetrol”.

Un alt capitol din dramatica sa existență îl ocupă istoria Partidului Național Liberal cu luptele pentru supremația unora și cu iluziile deșarte ale „bătrânilor” care cred în forța legilor și a Constituției. După 6 martie 1945, când s-a înfăptuit Reforma agrară, Dinu Brătianu i-a spus: „Reforma agrară înseamnă confiscare și (că) pământurile vor fi date înapoi deoarece reforma făcută este împotriva Constituției. I-am spus că reforma se va face și că Partidul Liberal nu va participa la acest act. Am considerat că părerea lui Dinu Brătianu este a unui «ramolit», care nu înțelege nimic. Bébé Brătianu deși înțelegea problemele și voia să aducă P.N.L. pe o linie mai spre stânga, totuși în fața lui Dinu Brătianu tremura și nu îndrăznește să se opună. Dinu Brătianu era manevrat de Gheorghe Brătianu^{*)} și femeile din familie. Gheorghe Brătianu era antisovietic și reacționar patent și nu se putea face nimic și speram cu Bébé Brătianu să punem mâna pe conducerea Partidului Liberal spre a-l elibera de Gh.Brătianu. Mi-am dat seama că nu mai pot rămâne la Dinu Brătianu, m-am consultat cu Dl.Dangulov care m-a sfătuit și dânsul să nu trec încă la Tătărescu, supranumit de niște gazetari «Guță minciună».”⁷

Deosebirile de opinii dintre membrii partidului și chiar cele ale membrilor familiei Brătianu, termenii ireverențioși și oscilația tânărului liberal între democrație, progres și propaganda intensă a U.R.S.S. vor avea urmări nefaste asupra tuturor. Jocul politic și „forța destinului” individual dar și cel național se vor așeza pe scena istoriei în muzică de cazacioc „de la Nistru pân’ la Don”. Animizitățile politice dintre generații și înfruntarea începută de Gh.Tătărescu „contra bătrânilor liberali” se soldează cu nenorociri pentru țară, fiindcă virusul roșu acționa. Dangulov, după cum scrie cu propria mână Anton Dumitriu, l-a felicitat pentru apariția revistei „Democrația” și în mod special pentru numărul închinat U.R.S.S.

*) Existenta tragică a istoricului Gheorghe Brătianu și opera sa sunt acum reconsiderate.

7). Dumitriu, Anton, Arhivele C.N.S.A.S., I.259590, f. 74. Răspunsul pare echivoc.

⁵). *Idem, ibidem*, ff. 2,3 din 25.II.1960

⁶). *Idem, ibidem*, vol. 1, f. 13

Mărturia la persoana I nu ne permite să avem dubii în privința simpatiilor sale de apropiere a liberalilor cu sovieticii.

Cităm un alt fragment din documentul olograf, fila 73:

„După formarea guvernului de la 6 martie 1945, Dinu Brătianu, într-o ședință a Delegației permanente, m-a însărcinat să încerc din nou o apropiere a Partidului Liberal cu sovieticii și să cer apariția „Viitorului” sub direcția mea, ceea ce am încercat dar fără folos, pentru că sovieticii au spus că liberalii nu sunt de bună credință. Totuși, chiar înainte de 6 Martie 1945 din aceleași motive au fost mai multe întrevederi și mese la Cina la care au participat Dangulov, Botehicariov, Fotino, Papacostea, Floroiu.”⁸

Omul politic^{*)} ajuns la vârful piramidei este consultat în cele mai dificile situații. Competența și finețea abordărilor diplomatice, transparența deciziilor și acțiunea în favoarea țării nu pot fi negate, mai ales după trezirea din păienjenișul istoriei postbelice care avea chipul vicleniei și al crimei.

În trecut, pizmut pentru ascensiunea sa rapidă în învățământul superior ca și în politică, locuind la Hotelul Ritz din Paris în patru camere somptuoase, acolo unde trăgeau personalități de seamă și cu bani mulți, făcând călătorii în interes de serviciu în Elveția, Italia, Belgia și Olanda – pe scurt ducând o viață de lux – după schimbarea regimului politic, putea să nu se mai întoarcă în țară așa cum făcuseră mulți diplomați și politicieni, după 1946. Dar Anton Dumitriu nu s-a sustras manevrelor destinului său neiertător; și l-a asumat cu multă cutezanță.

Am fi dorit să citim biografia lui Anton Dumitriu scrisă de el însuși, nu din documentele C.N.S.A.S., fragmentare și adesea notate

⁸) *Idem, ibidem*, fila 73.

^{*)}. Anton Dumitriu, asistent la Facultatea de Litere și Filosofie din București a fost contestat de unii dintre liberali, când Petre Bejan l-a numit administrator unic „în baza bunurilor inamice”. Numirea a provocat senzație și indignare în cercurile politice. Dinu Brătianu a introdus contestație la tribunal, deoarece „Casa Partidului Liberal este un bun românesc cu capitalul românilor și nu a aparținut niciodată nemților și ungurilor.” Martori au fost Iuliu Maniu, Gen.I. Sănătescu, Lucrețiu Pătrășcanu (Cf. cu I.259590, vol. 4, f. 89)

de analfabeți grei de mână, mutilând nume proprii și cuvinte. Dar destinul a hotărât altfel. Reconstituirea unei vieți e și muncă de arheolog. Avea dreptate pictorul Th. Pallady* când îi scria prietenului său Matisse: „La vie d’un chacun est un enclos secret... et ce qui peut faire souffrir l’un peut glisser sur le voisin”. Cercetătorul încearcă să penetreze tainele unei vieți neobișnuite, să aducă secretul în lumină, fără a-i zdrobi aura tragică.

Un comisar de poliție deține știrea că profesorul Anton Dumitriu, asistent la Facultatea de Litere din București și director al revistei democratice săptămânale („Democrația”) ar fi strigat din balconul sediului liberal „Trăiască Legiunea și Căpitanul!”, de aceea trebuia ținut sub observație. Supoziția aceasta cade, fiindcă alte documente o infirmă. În aceeași fișă se delimitează atitudinea defăimătoare de informațiile date de Dl. Niculescu, secretarul facultății. Acesta trasează câteva linii precise ale caracterului și preocupărilor celui acuzat, din care selectăm următorul eșantion: „...dl. Profesor Anton Dumitriu este un profesor foarte bun, este un mare democrat, pentru care fapt i s-a îngăduit să redacteze și să scrie revista săptămânală «Democrația»”(12 ianuarie 1945.)

Dintr-o altă notă aflăm că în această revistă condusă de cel încriminat apăruse o caricatură a lui Petru Groza intitulată „«Christos veac XX» în care Mântuitorul este înfățișat răstignit pe cruce, cu mască la nas, încălțat în cisme.” (data 22 ianuarie 1945)

În limbajul de lemn al vremii este formulată o nouă acuzație. Ziarul ar duce o campanie ostilă guvernului; acolo se află un nucleu reacționar (Gh. Bumbesti, I. Zurescu) care uneltește contra muncitorilor de la tipografie, căutând să arate că reforma agrară este un bluf al Guvernului Petru Groza și aducând critici sindicatelor și în general P.N.D.-ului. Nelu Constantinescu funcționează tot la „Democrația”. Fost inspector legionar pentru Universul, „teroriza muncitorii” și lucra cu elemente legionare pentru eliminarea elementelor comuniste de la „Dacia Traiană.”⁹

^{*)}. Album Theodor Pallady, Editura Meridiane, București, 1971, p.68

⁹). Dumitriu, Anton, Arhivele C.N.S.A.S., i.259590, vol. 4, f. 73.

Nu toată presa coborâse la un nivel greu de acceptat, chiar dacă mercenarii condeiului foloseau stilul polemic-pamfletar.

Ziarul „Fapta” din 10 noiembrie 1944 oferă o probă contrarie. Articolul scris de Mircea Damian cu titlul „Băieți de viitor” este concentrat în jurul personalității lui Anton Dumitriu. Stilul ironic, subtil, dezamăgirea bine stăpânită de condeier, deontologia profesională neschimbată în ciuda tuturor schimbărilor, interesul personal și discursul demagogic, toate racilele unei lumi debusolate sunt puse în fața noastră. Nu cu ranchiună sau cu înjosirea adversarului ci cu un calm senioral, dar și cu mâhnire.

„Știu: amicul meu, filosoful, este un «băiat de viitor». Dar tocmai băieții aceștia de viitor, care își urmăresc și își regizează propriile lor «succese», care sunt cu desăvârșire străini de sufletul poporului, care nu știu ce va să zică lupta... tocmai băieții aceștia de viitor, care încep să smiorcăie când i-ai lovit cu cotul, nu ne sunt azi de nici un folos. Temeliile unei lumi noi nu se așează pe făgăduieli demagogice, ci pe fapte concrete. Istoria nu se face azi în anticamere ci pe șantiere [...]. Odată și-odată, tot trebuia să simtă bine pământul și să-și dea seama că la fiecare pas există ceva de care te-mpiedici, că la fiecare cotitură te izbești de cineva cu care trebuie să lupti și că, în sfârșit, e necesar să arzi pe propriul tău rug, să te consumi fără-ntrerupere pentru binele și progresul poporului. Restul e literatură – și de literatură, fie că e rostită de la balcon sau ticluită în manifeste, lumea e sătulă.”¹⁰

Cei doi intelectuali și ziariști de prestigiu se cunoșteau bine. Mircea Damian îl considera „amic”, formau un cerc de acțiune, aveau proiecte de viitor, se vizitau și făceau schimb de idei, ca în ziua când li s-a citit din „Rogojina”, o frescă politică și socială a trecutului regim scrisă prin închisori.

În legătură cu sistemul concentraționar (când a fost racolat sub numele conspirativ „Popescu”) aflând că va trebui să fie trimis de la Văcărești la Aiud, ca orice om disperat i s-a adresat unui tovarăș de suferință (Mărculeșteanu) ca în cazul când el va fi eliberat

¹⁰). Dumitriu, Anton, Arhivele C.N.S.A.S., I.259590, vol. 4, f. 27

să se adreseze soției sale ca aceasta să intervină la Teoharie Georgescu cu care a fost cândva în bune relații, la Ana Pauker, la Miron Constantinescu; să-l țină pe loc și să fie folosit de Editura de Stat pentru traduceri din broșuri și cărți „în și din limba engleză.”¹¹ Nota informativă are data de 13 decembrie 1949.

Destinul s-a jucat altfel cu viața filosofului. A fost transferat la Caransebeș împreună cu alți condamnați politic.

Acestor file din cartea vieții lui Anton Dumitriu, care a experimentat simultan mai multe lumi (din afară, din lăuntru, din temnițelor și din sinele propriu) li se vor adăuga altele completând biografia intelectuală. Într-o lume venală, retragerea și solitudinea alcătuiesc remediul.

De la Caransebeș a fost mutat la Penitenciarul Jilava. Fișa de index cu nr. matricol 122/1952 reia în formă agramată ceea ce fusese trecut în fișele anterioare. Contribuția originală a celui care scrie cuprinde termeni ca: „na avut, nare avere, e desvorțat/devorțat”. La studii se menționează „lectorat” iar la apartenență politică: „P. Liberar Tătarăscu”.

Tatăl fusese muncitor tipograf, decedat de mult timp. Mama decedase în vremea când fiul său era arestat, condamnat și târât din închisoare în închisoare, deși, cum rezultă din documente, avea „origine sănătoasă”. Se dau, ca în fișa tipică pentru condamnați, și semnalmente. Aflăm că avea „tală 1,76, fruntea, nasul și gura = potrivite, bărbia ovală; fața șatenă, ochii căprui, părul cărunț; sprâncene castanii, barba rasă; mustața rade, urechea mare. Semne particulare nu are.” Dacă n-ar fi dramatic, înscrisul completat de elev Epan Petru sună ridicol. El ne face să înțelegem nivelul de cultură al celor recrutați să se ocupe de victimele „regimului democrat-popular”. Fișa de la Penitenciarul Jilava are amprenta digitală și semnătura deținutului. Se propune „clasarea dosarului nr.62493 și păstrarea în arhivă la fondul Urmăriri Penale. Motivul trecerii în evidență se explică prin faptul că a fost demnitar.”

¹¹). *Idem. ibidem*, f. 99.